

Sanskriet: een vreemde taal?

Sanskriet is de klassieke taal van India. Grote aantallen Indiërs beschouwen het zelfs als de moeder van alle talen. Vele westerlingen zijn, misschien zelfs zonder het te weten, al eens in contact gekomen met woorden uit het Sanskriet. De term *yoga* bijvoorbeeld, is buiten India al zo vertrouwd geworden, dat velen deze meer zullen herkennen als een Sanskriet term. Ook werken uit de Sanskriet literatuur, zoals de beide epen Mahabharata en Ramayana, en niet te vergeten de Kamasutra, het leerboek der liefde, hebben in het Westen grote bekendheid gekregen.

Maar wat is Sanskriet eigenlijk voor een taal? Wie spreken of spraken het? Hoe is men in het Westen in contact gekomen met Sanskriet en wanneer? Komt de structuur ervan ons enigermate bekend voor of helemaal niet? Wat voor literatuur is in het Sanskriet verschenen?

In dit artikel zal ik proberen op deze vragen antwoord te geven.

1. De kennismaking van het Westen met Sanskriet

Wanneer na de komst van Vasco da Gama naar India in 1498, de eerste Europeanen zich in India vestigen, komen deze al snel in contact met Sanskriet. In de eeuwen daarna nam verwierven zij geleidelijk meer kennis. Daarbij werden al snel, tussen 1500 en 1550, overeenkomsten ontdekt tussen woorden uit het Sanskriet en de Europese talen. Het was Sir William Jones, opperrechter in Calcutta, die in 1786 in een rede voor de Asiatic Society¹ deze overeenkomsten voor het eerst officieel erkende en het bestaan van een gemeenschappelijke bron als zeer waarschijnlijk bestempelde. Dit wordt beschouwd als het begin van de vergelijkende Indo-Europese taalwetenschap. Het werk van William Jones, die geen taalwetenschapper was, werd voortgezet door Henry Thomas Colebrooke. Deze geldt als de eigenlijke grondlegger van de Indische filologie.

Tussen 1800 - 1850 werd de theorie van de verwantschap tussen Sanskriet en de Europese talen verder uitgewerkt. Rond 1860 werd een ontdekking gedaan die van fundamenteel belang was voor de vergelijkende taalwetenschap: klankveranderingen zijn wetmatig en daarom van groot belang bij het verklaren van verbanden tussen verschillende talen.

In de loop van de 19e eeuw hebben vooral Duitse sanskritisten, zoals Franz Bopp, Otto Böhtlingk, Rudolf Roth en Friedrich Max Müller, zich onderscheiden op het gebied van de vergelijkende Indo-Europese taalwetenschap. Bopp maakte een eerste reconstructie van de gemeenschappelijke voorouder van Sanskriet en de Europese talen. Böhtlingk en Roth stelden het uitgebreide Sanskriet-Duitse woordenboek, bekend als het St. Petersburg Lexicon, samen. Böhtlingk heeft daarna een belangrijke bijdrage geleverd aan de studie van het Sanskriet, onder meer door zijn vertaling van Panini's *Ashtadhyayi*, de grammatica van het klassieke Sanskriet. Müller leverde een editie van de Rigveda en een serie geannoteerde vertalingen van Sanskriet teksten: de *Sacred Books of the East*.

2. Verwantschap met Europese talen

Sanskriet is een van de oudste bekende talen. De oudste ons bekende uiting in deze taal is de Rigveda. De Rigveda dateert waarschijnlijk uit de periode tussen 1500 en 1000 v. Chr. De benaming voor het oudste stadium van Sanskriet is Vedisch, afgeleid van de term *veda*, in de zin van 'het religieuze weten'. De naam Sanskriet wordt in specifieke zin gebruikt voor de 'klassieke' vorm van deze taal, dat wil zeggen, de vorm die gangbaar werd nadat de grammatica ervan was vastgelegd door Panini. In bredere zin wordt de naam echter ook gebruikt voor het Oud-Indisch in zijn totaliteit.

Vergelijkende taalwetenschappers zijn, op grond van overeenkomsten tussen een aantal Europese talen en een aantal Aziatische talen, tot de hypothese gekomen dat aan deze talen een gemeenschappelijke taal ten grondslag heeft gelegen. Hiervan zijn tot nog toe geen concrete overblijfselen aangetroffen. Wel heeft men geprobeerd een reconstructie van deze taal te maken, die wordt aangeduid met Proto-Indo-Europees. Wetenschappers nemen aan dat in de periode 5000-3000 v. Chr. in de steppen van Zuid-Rusland nomadische volken hebben geleefd die Proto-Indo-Europees spraken. Hoe zij daar terechtgekomen zijn en wat hun herkomst was, is nog steeds duister. Deze volken hebben zich verspreid over een groot gebied, dat o.a. Europa, het Midden-Oosten, Centraal- en Zuid-Azië omvatte.

Uit het Proto-Indo-Europees is een aantal subgroepen van talen ontstaan. In Europa zijn dat bijvoorbeeld Grieks, Italiaans, waaruit het Latijn is voortgekomen en Germaans, waaruit via het Westgermaans het Nederlands is ontstaan.

De subgroep die voor Sanskriet van belang is, is het Indo-Iraans, dat weer verder uiteenvalt in het Iraans en het Indisch of Indo-Arisch². Binnen het Indo-Arisch kunnen de volgende stadia worden onderscheiden:

- Het Oud-Indo-Arisch, met het Vedisch en het klassieke Sanskriet.
- Het Middel-Indo-Arisch. Dit is een tussenstadium, dat niet direct uit het Oud-Indo-Arisch voortkomt, maar zich in zijn oudste vorm naast het Sanskriet heeft ontwikkeld. De taalgroepen die in deze periode zijn ontstaan, worden Prakrits genoemd. Hieruit zijn uiteindelijk de moderne Indiase talen ontstaan, die tot het Indo-Europees behoren³.
- Het Nieuw-Indo-Arisch, dat de moderne talen van India, vooral Noord- en Midden-India, omvat.

3. Ontwikkeling van het Sanskriet

De oudste vorm van Sanskriet, Vedisch, is de taal waarin de Veda's zijn gecomponeerd. Het was al vroeg de taal van priesters en geleerden 'śṣṭa's'. De Vedische periode loopt van ca. 1500 - 500 v. Chr. In de loop der tijd heeft het Sanskriet zich meer en meer ontwikkeld als literatuurtaal. De taal die het volk sprak, was een verzameling dialecten, Prakrits genoemd.

Het Vedisch verschilt niet wezenlijk van het Sanskriet. Het onderscheidt zich daarvan vooral door een grotere verscheidenheid aan vormen. Het Vedisch heeft bijvoorbeeld nog een conjunctief, die in het latere Sanskriet ontbreekt, het heeft een aantal verschillende infinitivusvormen, terwijl het latere Sanskriet er nog één kent. In de jongere Vedische hymnen zelf, maar nog sterker in de Brahmaṇa's, Aranyaka's en Upanishads (zie verderop in dit artikel) wordt een taal gebruikt die al veel overeenkomsten vertoont met het latere Sanskriet.

Ook de taal waarin de grote epen zijn geschreven is eigenlijk al Sanskriet. Het onderscheidt zich van de latere klassieke taal, doordat er een aantal oude vormen in bewaard is gebleven en doordat de regels van het klassieke Sanskriet niet altijd strikt zijn toegepast. Deze taalvorm wordt aangeduid met 'episch' Sanskriet.

De grammatica die door de grammaticus Panini in de 4e eeuw v. Chr. werd opgesteld, is uiteindelijk de standaard geworden voor het klassieke Sanskriet. Hij baseerde zich op de taal die gangbaar was in zijn periode en analyseerde die. De wetmatigheden die hij vond, legde hij vast in zijn grammaticale werk Ashtadhyayi 'uit acht boeken bestaand'. Dit werk omvat ongeveer 4000 *sūtra*'s (korte instructieregels), onderverdeeld in acht boeken. Het karakter van deze grammatica is generatief: met een beperkt aantal regels is een oneindig aantal vormen af te leiden. Op de Ashtadhyayi is een aantal commentaren verschenen. Het bekendste daarvan is het Mahabhashya van Patanjali. Tot op de dag van vandaag zijn er

mensen die literaire of filosofische of religieuze teksten in het Sanskriet schrijven en er zijn kleine groepen personen die de taal ook nog spreken. Maar sinds Panini de grammatica van het Sanskriet vastlegde, is deze taal niet wezenlijk meer veranderd.

4. Schrift

De oudste overblijfselen van schrift in India zijn tekens op terracotta zegels gevonden in Mohenjo Daro en Harappa, steden die bloeiden tijdens de Indusvalleibeschatting (ook wel Harappa cultuur genoemd). Deze beschaving bestond van vroeg in het 3e millennium v. Chr. tot de inval van de Ariërs, in het 2e millennium v. Chr. in de Indusvallei, in het huidige Pakistan. Het schrift op deze zegels is nog steeds niet ontcijferd.

De eerste wel ontcijferde overblijfselen van schrift treffen we aan in inscripties op rotsen en pilaren, die verspreid zijn over een groot deel van het Indiase subcontinent. Het betreft edicten van koning Ashoka (3de eeuw v. Chr.), bedoeld om de boeddhistische leer te verbreiden. Er worden twee schriften in gebruikt: Kharoshthi en Brahmi. Brahmi is waarschijnlijk afgeleid van een Noord-Semitisch schrift. Het is ontcijferd door de Engelsman James Prinsep in 1837. Uit Brahmi zijn alle Zuid-Aziatische schriften ontstaan, waaronder het Nagari of Devanagari. Dit is het schrift waarin Sanskriet en de moderne Indiase talen Hindi, Marathi, Bengali, Gujarati en Panjabi worden geschreven.

Devanagari wordt van links naar rechts geschreven en kent geen hoofdletters. Het schrift is syllabisch: een lettergreep bestaat uit een klinker of vaker, een combinatie van een of meer medeklinkers en een klinker. De vocalen kennen een korte en een lange variant.

Devanagari nader bekeken

De consonanten hebben een inherente *a* bij zich. Het teken क bijvoorbeeld, staat voor *ka*. De *a* is op te heffen door een schuin streepje onder aan de letter te voegen, *virāma* genoemd. क् staat dus voor *k*.

In een combinatie van een consonant en een vocaal wordt de vocaal met een ander symbool weergegeven dan de zelfstandige vocaal. Bijvoorbeeld प + ई = पी ($p + ī = pī$). De inherente *a* van de consonant valt daarbij weg.

Combinaties van medeklinkers worden weergegeven door combinatie tekens, ligaturen. De oorspronkelijke consonant tekens veranderen daarbij in mindere of meerdere mate van vorm. Alleen van de laatste consonant van zo'n combinatie blijft de inherente *a* gehandhaafd. Voorbeelden: त् + य = त्र्य ($t + ya = tya$);

स् + य = स्र ($s + ra = sra$).

In het Devanagari wordt, als een woord op een consonant eindigt, het volgende woord eraan vastgeschreven. In het Westen wordt Devanagari vaak weergegeven in transliteratie: Romeinse letters met diakritische tekens.

5. De naam Sanskriet

De naam Sanskriet is afgeleid van de verbale basis *kr̥* 'doen of maken' met het preverbium (voorvoegsel) *sam*. Het voltooid deelwoord daarvan is *sam(s) + kr̥ + ta*. Een van de betekenissen van *sam + kr̥* is 'goed maken, versieren, perfectioneren'. De betekenis van het deelwoord is dan 'op de juiste wijze gemaakt'.

6. De grammatica

Hieronder volgt een beknopte taalkundige karakterisering van het klassieke Sanskriet. Vooral het naamwoord en het werkwoord vertonen grote overeenkomsten met de Europese klassieke talen, Latijn en Grieks. De Sanskriet grammatica kan ruwweg onderverdeeld worden in de volgende hoofdonderwerpen:

- Naamwoord.
- Werkwoord.
- Compositum.
- Sandhi.

Naamwoord

Het Sanskriet naamwoord omvat: het zelfstandig naamwoord, het bijvoeglijk naamwoord, de voornaamwoorden: persoonlijk, aanwijzend en betrekkelijk en het telwoord.

Een volledig naamwoord bestaat in het Sanskriet uit een stam + een uitgang. De stam geeft de lexicale betekenis aan. De uitgang voegt daar andere, grammaticale informatie aan toe, zoals geslacht en getal. Het Sanskriet naamwoord kent drie getallen: singularis, dualis en pluralis (enkelvoud, tweevoud en meervoud). Er worden ook drie vormen van geslacht onderscheiden: masculinum, femininum en neutrum (vrouwelijk, mannelijk en onzijdig).

Het naamwoord nader bekeken

Uitgangen geven ook het verband aan tussen de woorden in een zin. In een taal als het Nederlands wordt dit verband bepaald door middel van de woordvolgorde en het gebruik van voorzetsels. Sanskriet is een 'flecterende' taal. In zo'n taal wordt het verband tussen woorden in een zin bepaald door uitgangen. In het geval van een naamwoord zijn dit naamvalsuitgangen. Het Sanskriet kent 8 naamvallen: nominativus, vocativus, accusativus, instrumentalis, dativus, ablativus, genitivus en locativus. De Indiase grammatica onderscheidt er zeven, omdat de vocativus als een bijzondere vorm van de nominativus beschouwd wordt.

Voorbeeld: *agni* betekent: vuur; *agninā* is een instrumentalis enkelvoud en betekent: door het vuur.

Tenslotte zijn er de onverbuigbare woorden, zoals bijwoorden, partikels, voegwoorden, etc. Het Sanskriet kent geen lidwoord.

Werkwoord

De complete vervoegde vorm van het werkwoord, de persoonsvorm, bestaat uit een stam en een uitgang. De stam wordt, direct of indirect, afgeleid van de verbale basis of wortel. Dit is de vorm waarin een werkwoord in een woordenboek wordt geciteerd en waarmee de lexicale betekenis wordt vastgelegd.

Het werkwoord nader bekeken

Het Sanskriet kent vier werkwoordssystemen: presens, perfectum, aoristus en futurum. Het perfectum en de aoristus hebben betrekking op handelingen die in het verleden hebben plaatsgevonden. Al in een zeer vroeg stadium van het Oud-indisch is het betekenisonderscheid tussen de verschillende vormen van verleden tijd echter vervallen.

Elk van de genoemde systemen kent zijn eigen manier van stamvorming, waarbij de stam direct wordt afgeleid van de wortel. Het presenssysteem is het meest uitgebreide en complete vervoegingssysteem. Het kent tien klassen van werkwoorden, onderverdeeld naar de manier waarop de stam wordt gevormd. Het is onderverdeeld in indicativus (aantonende wijs), imperfectum (onvoltooid verleden tijd), imperativus (gebiedende wijs) en optativus (geeft een wens of mogelijkheid aan). De stamvorming vindt plaats door bewerkingen als vocaalversterking, het toevoegen van suffixen en augmenten en reduplicatie van de wortel.

Voorbeeld: *su-* is een wortel van de vijfde klasse van het presenssysteem en betekent 'persen'; *sunutas* is de derde persoon meervoud *parasmaipada* van de indicativus (zie hieronder) en betekent 'zij persen'.

Daarnaast wordt een aantal systemen onderscheiden, waarvan de stam niet direct is afgeleid van de wortel, de zogenoemde secundaire vervoegingen. Hieronder vallen onder andere het passivum en het causativum.

De uitgang wordt, behalve door het werkwoordssysteem, bepaald door de wijze, het getal en de persoon. Er zijn weer drie getallen: singularis, dualis en pluralis en drie personen: eerste, tweede en derde persoon, zoals we die ook in het Nederlands kennen. De persoonsvorm kent geen onderscheid in geslacht. De uitgangen zijn verder, door alle werkwoordssystemen heen, te verdelen in twee hoofdgroepen (Engels: voices): *parasmaipada* 'woord voor een ander' en *ātmanepada* 'woord voor zichzelf'. De *ātmanepada*-uitgangen kunnen gebruikt worden wanneer men expliciet wil maken dat de handeling die door het werkwoord wordt beschreven, ten behoeve van de handelende persoon zelf plaatsvindt.

Behalve de stam en de uitgang kan een persoonsvorm nog andere elementen bevatten: preverbia. Deze worden voor de wortel gevoegd. Ze kunnen aan een wortel een andere, specifiekere of soms zelfs tegenovergestelde betekenis geven. Voorbeeld: *gam-* betekent 'gaan'; *āgam-* betekent 'komen'.

Het Sanskriet kent een aantal deelwoorden. Ze worden verbogen als naamwoorden. Het bekendst zijn het tegenwoordig deelwoord, dat wordt afgeleid van de stam en het voltooid deelwoord, afgeleid van de wortel. Daarnaast zijn er twee vormen die niet meer worden verbogen.

Compositum

Woorden kunnen in het Sanskriet, zoals in de meeste talen, worden samengevoegd tot woordsamenstellingen, *composita*, in het Sanskriet *samāsa* geheten. De leer van de *composita* is een onderdeel van de Sanskriet grammatica. Er worden vijf typen⁴ onderscheiden, onderverdeeld naar de verhouding tussen de samenstellende woorden. *Composita* worden veelvuldig gebruikt, vooral in poëzie, waar zij een grote bijdrage leveren aan de beeldende en esthetische waarde van een dichtwerk.

Sandhi

Een bijzonder onderdeel van de Sanskriet grammatica is *sandhi*, klankassimilatie, letterlijk 'samenplaatsing'. *Sandhi* heeft betrekking op het verschijnsel dat twee opeenvolgende klanken elkaar beïnvloeden. Alle talen kennen dat fenomeen, maar in het Sanskriet is het formeel vastgelegd in een aantal regels en het is daarmee onderdeel van de grammatica.

Voorbeelden: *sā uvāca* 'zij sprak' > *sovaca*; *tad jalam* 'dat water' > *taj jalam*.

7. Literatuur

De overgeleverde Sanskriet literatuur is zeer uitgebreid en divers. Het is niet mogelijk in het kader van dit artikel een compleet overzicht te geven. Ik zal daarom volstaan met het aangeven van de belangrijkste perioden en soorten literatuur, met de belangrijkste auteurs en teksten. Daarbij leg ik de nadruk ligt daarbij op geschriften uit de traditie van het hindoeïsme, omdat de verwevenheid daarvan met Sanskriet veel sterker en ouder is dan van de andere twee religies die in India zijn ontstaan, het boeddhisme en het jainisme.

Er zijn ongeveer 160.000 Sanskriet werken bekend, voor het merendeel geheel of gedeeltelijk van religieuze aard. De datering van auteurs en teksten is vaak een groot probleem. Bekend is een uitspraak van de Amerikaanse sanskritist William Dwight Whitney (vrij vertaald): "Alle in de Indische literatuurgeschiedenis gegeven data zijn als kegels die zijn neergezet om omver te worden geworpen."

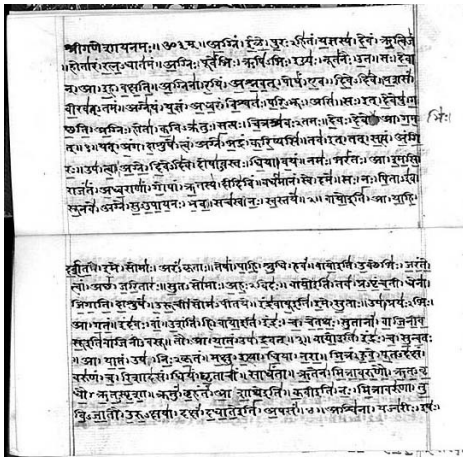
De Vedische periode

De oudste ons bekende tekst in het Sanskriet is de Rigveda (1500-1000 v. Chr.). Veda is niet de benaming van één boek, maar van een verzameling van werken die tot de Vedische literatuur worden gerekend. Deze werken zijn onder te verdelen in drie klassen:

- Samhita's: verzamelingen teksten, waaronder hymnen, gebeden, toverspreuken, zegeningen en offerformules.
- Brahmana's: prozateksten met theologische uiteenzettingen, beschouwingen over het offer, offerrituelen en ceremonies.
- Aranyaka's 'woudteksten' en Upanishads 'geheimleren': beide meditaties van boskluizenaars en asceten over God, de wereld en de mensheid.

Met name in de Upanishads wordt de basis gelegd voor de belangrijkste school⁵ in het latere hindoeïsme: de Vedanta. Kern daarvan is de eenheid van het Brahman, de universele ziel, en de Atman, de individuele ziel of het zelf.

Er zijn vier Veda's overgeleverd: de Rigveda, Atharvaveda, Yajurveda en Samaveda. Ze zijn gecomponeerd door vele auteurs, over een periode van enkele eeuwen. Dit gebeurde volgens strikte metrische schema's en literaire conventies. Een aantal teksten is van hoge literaire kwaliteit. Ze werden oorspronkelijk mondeling overgeleverd, via diverse voorgeschreven recitatiemethoden.

Rigveda manuscript, vroeg 19e eeuw

Aansluitend op de Veda's is er een klasse van werken die met Vedanga 'ledematen' van de Veda worden aangeduid, 'hulpwetenschappen' van de Veda's. Het zijn leerboeken die zijn opgesteld in de vorm van aforismen, *sūtra*'s. De belangrijkste daarvan zijn Shrautasūtra's met vooral regels voor offers, Grihyasūtra's, met voorschriften voor de eenvoudige ceremoniën en offerhandelingen van het dagelijkse leven en de Dharmasūtra's, de oudste boeken over recht in India. Verder behoren tot de Vedanga literatuur werken over ritueel, fonetiek, grammatica, etymologie, metrie en astronomie. De Vedische periode duurt van ca. 1500 - 500 v. Chr.

De tot dusver genoemde werken behoren tot de zogenoemde *śruti*. Daarmee wordt kennis aangeduid die door goddelijke openbaring tot ons gekomen is. De volgende klassen van werken behoren tot de *smṛti*: kennis die door grote leraren is overgedragen.

Purana's, Agama's, Sastra's en andere leerboeken

Purana betekent eigenlijk oud; het wordt hier gebruikt in de betekenis 'oude vertelling'. Het zijn poëtische heilige werken, die mythische en historische overleveringen, filosofisch onderricht, rituele voorschriften en soms ook wetenschappelijk onderricht bevatten. De Purana's hebben veel raakvlakken met de epische literatuur. De oudste Purana's dateren waarschijnlijk uit de 4e of 5e eeuw v. Chr. Het beroemdste onder deze werken is de Bhagavata-Purana, ook tegenwoordig nog een belangrijk werk voor de vereerders van Vishnu⁶ en in het bijzonder die van Krishna.⁷ Waren de Purana's vaak al sektarisch van aard, de Agama's zijn dat in nog sterkere mate. Ze bevatten religieuze onderwijzingen van uiteenlopende aard.

Na de Vedische periode zijn ook wetenschappelijke werken, op velerlei gebieden verschenen, de sastra's, met als onderwerpen: wet, filosofie, logica, ethica, poëtica, grammatica, fonetica, astrologie, astronomie, muziek, architectuur, wiskunde, etc. Enkele bekende teksten: Manusmṛiti 'Wetboek van Manu' en Bharatiya Nāṭyashāstra 'Bharata's leerboek van (dans- en) toneelkunst'. Laatstgenoemde werk is tevens het oudste werk op het gebied van *alampkāraśāstra*, de leer der poëtische figuren. Beroemd is, ook in het westen, de Kamasūtra 'leerboek der liefde' van Vātsyāyana.

Epische literatuur

De oudste teksten met een wereldlijk karakter zijn de epen Mahābhārata en Rāmāyana. Hoewel beide ontstaan zijn in een periode die vele eeuwen beslaat, worden ze wel toegeschreven aan met name genoemde auteurs: Vyasa voor het Mahābhārata en Valmiki voor het Rāmāyana. Het zijn raamvertellingen, bestaande uit een hoofdverhaal, waaraan een aantal nevenverhalen is toegevoegd. Beide epen waren oorspronkelijk wereldlijk heldendichten. In de loop der tijd zijn er, vooral door priesters, passages van religieuze, filosofische en morele aard aan toegevoegd.

Het Mahabharata is, met 90.000 à 100.000 *śloka*'s⁸, waarschijnlijk het langste dichtwerk uit de wereldliteratuur. Het is voor het grootste deel ontstaan tussen de 4e eeuw v. Chr. en de 4e eeuw na Chr. Het beroemdste deel is zonder twijfel de Bhagavadgita 'godenlied', een werk van religieuze en ethische aard, een van de meest gelezen en hoogst gewaardeerde werken uit de Indiase literatuur.

Krishna met zijn wagenmenner Arjuna

Belangrijke thema's in de Bhagavadgita zijn: *bhakti*, liefde voor God (Vishnu), als weg om tot verlossing te komen en handelen in overeenstemming met je plaats in de maatschappij zonder het resultaat ervan op te eisen.

Het Ramayana is korter, ca. 24.000 *śloka*'s en had in de 2e eeuw na Chr. waarschijnlijk al zijn huidige omvang en inhoud. De oudste kern van het Mahabharata is echter ouder dan het oudste deel van het Ramayana.

Klassieke dichtkunst

Hoewel in de beide grote epen, Mahabharata en Ramayana, de nadruk ligt op de vertelling, zijn ook in deze beide werken passages te vinden die de kenmerken dragen van een latere vorm van literaire kunst, het kunstdicht, *kāvya*. Dit is vooral het geval in het Ramayana, vandaar dat de auteur, Valmiki, wel de eerste kunstdichter van India wordt genoemd.

De belangrijke dichters, *kavi*'s, schreven hun gedichten in een tijd van grote culturele verfijning en uiterlijke pracht en praal. Zij werkten in de luxueuze omgeving van het hof van een vorst die als mecenas optrad. Een *kavi* bezat een uitgebreide wetenschappelijke kennis op tal van gebieden, zoals: grammatica, metriek, erotiek, staatsleer, enzovoort.

Hoewel *kāvya* meestal wordt vertaald als kunstdicht, zijn teksten in deze vorm van literatuur niet allemaal volledig in metrische vorm geschreven. De belangrijkste twee kenmerken van het klassieke *kāvya* werk zijn:

- *rasa*: 'smaak, sentiment', 9 in totaal: liefde, moed, woede, afkeer, vrolijkheid, angst, medelijden, verbazing en verdriet.
- *alamkāra*: 'versiering', gebruikt in de zin van: poëtische figuur. Het gaat hierbij om verschijnselen als klankherhaling, beeldspraak, vergelijking, enzovoort.

Van de ontwikkeling in de vroege periode van de klassieke Sanskriet poëzie is niet veel bekend. Het oudste epische werk dat tot de klassieke Sanskriet poëzie kan worden gerekend is de Buddhacarita 'leven van Boeddha', van de boeddhistische dichter Ashvaghosha. Dit werk dateert uit de eerste eeuw na Chr., een periode waarin de Sanskriet hofepiek tot grote bloei kwam.

De grootste Sanskriet dichter is onbetwist Kalidasa, die waarschijnlijk eind vierde, begin vijfde eeuw na Chr. leefde. Hij heeft zowel epische, lyrische als dramawerken geschreven. Kumarasambhava 'Geboorte van de oorlogsgod' en Raghuvamsha 'De Raghudynastie' zijn beide epische werken. Meghaduta 'De wolkbode' is een lyrisch gedicht. Verder schreef hij de toneelstukken.

Uit Kalidasa's Meghaduta

यत्रोन्मत्तभ्रमरमुखराः पादपा नित्यपुष्पा
हंसश्रेणीरचितरशना नित्यपद्मा नलिन्यः ।
केकोत्कण्ठा भवनशिखिनो नित्यभास्वत्कलापा
नित्यज्योत्स्नाः प्रतिहततमोवृत्तिराम्याः प्रदोषः ॥

*yatronmattabhramaramukharāḥ pādapā nityapuṣpā
hamsaśreṇīracitaraśanā nityapadmā nalinyaḥ,
kekotkaṅṭhā bhavanaśikhino nityabhāsvatkalāpā
nityajyotsnāḥ pratihatatamovṛttirāmyāḥ Pradoṣāḥ.*

Waar de bomen altijd bloemen dragen en gonzen van de dronken bijen,
de lotusplanten altijd lotussen dragen en omringd zijn door rijen zwanen,
de tamme pauwen altijd hun stralende verentooi dragen en schreeuwen met
opgeheven nek,
de nachten altijd verlicht zijn door de maan en lieflijk doordat hun duisternis
is weggenomen.

Met de beide epen van Kalidasa worden de volgende, latere, werken gerekend tot de *mahakāvya*'s ('grote kunstdichten') vanwege het feit dat ze voldoen aan een aantal kenmerken die betrekking hebben op onder andere inhoud, thematiek, indeling en metrum: Kiratarjuniya van Bharavi, Shishupalavadha van Magha, Bhattikavya van Bhatti, allemaal teksten uit de 7^e eeuw, en Naishadhacarita van Sriharsha, daterend uit de 12e eeuw.

Het Bhattikavya is bijzonder, vanwege het feit dat Bhatti met zijn werk niet alleen een esthetisch doel had, maar ook een aantal *sūtra*'s uit Panini's grammatica wilde illustreren.

Lyrische dichters uit de klassieke periode zijn Bhartrihari (vermoedelijk 7de eeuw) en Jayadeva (12e eeuw). Bhartrihari componeerde enkelvoudige lyrische strofen, gewijd aan liefde, levenswijsheid en wereldverzaking, die bij elkaar gebracht werden in zogenoemde *śataka*'s. Het beroemdste werk van Jayadeva is de Gitagovinda.

Verhalenliteratuur: fabels en sprookjes, romans, drama

Het bekendste fabelwerk is ongetwijfeld de Pancatantra, vertaald en verspreid over de hele wereld. Het is een instructie in *niti*: 'juist gedrag' van vooral koningen en staatslieden.

Verhalen en romans

De Hitopadesha van Narayana, uit de 12e eeuw, is gebaseerd op het Pancatantra. Het is bedoeld als reader voor Sanskriet studenten en dient dat doel tot op de dag van vandaag.

Een van de bekendste verzamelingen van verhalenwerken is de Kathasaritsagara 'Oceaan van verhalen' van Somadeva, uit de tweede helft van de 11e eeuw. Enkele van de beroemdste romans zijn: Harshacarita en Kadambari van Bana, uit de 7e eeuw, Dashakumaracarita van Dandin en Vasavadatta van Subandhu.

In het Sanskriet zijn ook vele toneelstukken geschreven. Het oudste bewaard gebleven werk in dit genre bestaat uit fragmenten van de Ashvaghosha.

Een bijzonderheid in dramateksten is dat mannen uit lage kasten, bijna alle vrouwen en kinderen Prakrit spreken. Ook hier wordt het hoogtepunt gevormd door het werk van Kalidasa. Beroemd zijn de drie stukken Malavikagnimitra, Vikramorvashiya en Abhijnanashakuntala.

Toneel

Enkele andere titels en auteurs: Svapnavasavadatta en Pratijnayaugandharayana, vermoedelijk van Bhasa, Mricchakatika van Shudraka. Uit de periode na Kalidasa: Mudrarakshasa van Vishakhadatta, Ratnavali en Priyadarshika en Nagananda van Keizer Harsha. De grootste toneelschrijver na Kalidasa was Bhavabhuti, met de werken Mahaviracarita, Uttaramacarita en Malatimadhava schreef (7e eeuw).

Jaina literatuur in Sanskriet

De canonieke werken van de jaina's zijn in Prakrit geschreven. De verklarende teksten die daarop volgden, waren wel voor een deel in het Sanskriet gesteld, evenals de latere kunstpoëzie en het kunstproza. De betekenis ervan is echter, vergeleken bij die van de werken uit de hindoe traditie, klein.

Boeddhistische literatuur in het Sanskriet

Er zijn geen complete Sanskriet versies van de boeddhistische canonieke teksten bewaard, maar men heeft wel fragmenten gevonden van dergelijke teksten. De vroege teksten van het boeddhisme waren in het Pali, een aan het Prakrit verwante Indo-Arische taal, geschreven. Naderhand werd Sanskriet meer en meer de taal van het boeddhisme, vooral van het Mahayana. Een van de vroegste werken uit deze richting is de Lalitavistara 'Uitvoerige beschrijving van het spel (van de Boeddha)', een prozatekst afgewisseld met verzen over het leven van de Boeddha.

Een andere klasse van werken vormen de Avadhana's. Deze beschrijven de buitengewone daden van heilige mannen en hun beloning daarvoor in latere wedergeboorten. De auteurs ervan zijn meestal niet bekend.

Een groot dichter in de boeddhistische traditie was de eerdergenoemde Ashvaghosha, wiens Buddhacarita het bekendst is. Zijn betekenis als Mahayanaleraar is echter twijfelachtig.

Belangrijke leraren zijn Nagarjuna, met als belangrijkste werk de Madhyamika-Karika's, en Asanga die de Yogacarabhumishastra (slechts gedeeltelijk in Sanskriet bewaard) en de Mahayanasutralamkara schreef.

In latere tijden is Sanskriet als literatuurtaal meer en meer overvleugeld door de moderne Indiase talen.

8. Slot

Sanskriet is dus niet zo'n vreemde taal als veel westerlingen denken. De klassieke taal vertoont grote overeenkomsten met de klassieke talen in Europa, het Latijn en het Grieks. Dat maakt de bestudering ervan, zeker voor diegenen die kennis hebben van Latijn en Grieks, eenvoudiger dan de bestudering van een taal als Chinees of Japans. Omgekeerd kan het bestuderen van een taal als het Sanskriet een bijdrage leveren aan het algemene taalinzicht van de student en daarmee aan het inzicht van de eigen taal. Behalve inzicht in de structuur van talen verschaft kennis van Sanskriet natuurlijk vooral toegang tot een aantal teksten van grote filosofische, religieuze en literaire waarde.

Literatuur

Helmuth van Glasenapp, *Die Literaturen Indiens*, Akademische Verlagsgesellschaft Athenaion M.B.H., Wildpark Potsdam 1929

Moriz Winternitz, *Geschichte der Indischen Literatur*, K.F. Koehler Verlag, Stuttgart 1968

William Dwight Whitney, *Sanskriet Grammar*, Motilal Banarsidass, 5th ed., Leipzig 1924

R.S.P. Beekes, *Vergelijkende Taalwetenschap. Een Inleiding in de Indo-europese Taalwetenschap*, Aula Paperback 176, Het Spectrum BV, Utrecht 1990

¹ De Asiatic Society stimuleerde wetenschappelijk onderzoek van India en was opgericht door Sir William Jones.

² *ārya* betekent: edele. De stammen die rond 1500 v. Chr. Noord-India binnenvielen en daar de oorspronkelijke bewoners verdreven naar het zuiden, werden *ārya's* genoemd.

³ De andere groepen talen in India, zoals de Dravidische talen, worden hier buiten beschouwing gelaten.

⁴ *dvandva*, *tatpuruṣa*, *karmadhāraya*, *bahuvrīhi* en *avyayibhāva*.

⁵ De Vedānta is een van de zes grote filosofische scholen binnen het hindoeïsme. De andere zijn Nyāya, Vaiśeṣika, Sāṃkhya, Yoga, Mīmāṃsā en Vedānta.

⁶ Vishnu wordt ook wel Bhagavat genoemd.

⁷ Krishna is een van de tien incarnaties van Vishnu.

⁸ *śloka* is de naam van het meest gebruikte metrum in de epische Sanskriet literatuur. De term wordt ook gebruikt in de betekenis 'vers'.

Dit artikel is eerder verschenen in Bulletin 2004 van het India Instituut.